

OGRODY BASENU MORZA ŚRÓDZIEMNEGO – NA PRZYKŁADZIE ZAŁOŻEŃ OGRODOWYCH W HISZPANII I NA CYPRZE

Paulina Hortyńska, Margot Dudkiewicz

Instytut Roślin Ozdobnych i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
Institute of Ornamental Plants and Landscape Architecture, University of Life Sciences, Lublin
e-mail: phortynska@yahoo.com

Streszczenie. W basenie Morza Śródziemnego powstały jedne z najstarszych cywilizacji świata. Rozwinęły się tu kultury Egiptu, starożytnej Grecji i Rzymu. Było to miejsce przenikania się sztuki perskiej, hellenistycznej, starochrześcijańskiej, bizantyjskiej i islamu. Ponadto region śródziemnomorski cechuje się łagodnym klimatem i urozmaiconym krajobrazem. Są to powody powstania wspaniałych założeń ogrodowych. Przeprowadzono badania wybranych obiektów ogrodowych na terenie Hiszpanii i na Cyprze. Zwrócono uwagę na układ funkcjonalno-przestrzenny ogrodów, roślinność i zastosowane materiały. Badania objęły ogród zabytkowy Park Güell w Barcelonie oraz współczesne ogrody przydomowe.

Słowa kluczowe: sztuka ogrodowa, Hiszpania, Cypr

WSTĘP

Region basenu Morza Śródziemnego – Portugalia, Hiszpania, Francja, Włochy, Bałkany, Grecja i wyspy Morza Śródziemnego są to miejsca niezwykle piękne i interesujące pod względem przyrodniczym.

Ogrody w stylu śródziemnomorskim są bardzo modne w Wielkiej Brytanii, stanowią również inspirację dla polskich architektów krajobrazu.

Celem pracy była charakterystyka założeń ogrodowych regionu Basenu Morza Śródziemnego. Badaniami objęto 20 współczesnych ogrodów prywatnych i 4 ogrody historyczne Hiszpanii oraz 20 ogrodów prywatnych na Cyprze.

WYNIKI BADAŃ

Region basenu Morza Śródziemnego cechuje urozmaicony krajobraz naturalny, w którym występują różnego typu plaże, m.in. kamienista, piaszczysta i żwirowa, oraz wysokie wzgórza. Formacje drzewiaste porastają jedynie doliny lub

wysokie partie gór. W wilgotniejszych miejscach stoki wzgórz zajmuje makia – wiecznie zielone, sucholubne, twardolistne zarośla, składające się ze gatunków takich, jak dąb ciernisty *Quercus coccifera* L., dąb ostrolistny *Quercus ilex* L., cedr atlaski *Cedrus atlantica* Manetti ex Carr., cyprys wiecznie zielony *Cupressus sempervirens* L. (ryc. 1), drzewo poziomkowe *Arbutus andrachne* L., pistacja kleista *Pistacia lentiscus* L., mirt *Myrtus* L. i wrzośce *Erica* L., rośliny zielne – rozmaryn *Rosmarinus* L., macierzanka tymianek *Thymus vulgaris* L., lawenda *Lavandula* L. Zioła nadają zbiorowisku charakterystyczny, intensywny zapach. Na glebach wapiennych makia przechodzi w *garig*, którą tworzą krzewinki, rośliny zielne, kserofity i trawy.

Ryc. 1, 2. Drzewa regionu Morza Śródziemnego *Cupressus sempervirens* L. i *Phoenix canariensis* hort. ex Chabaud (fot. P. Hortyńska)

Fig. 1, 2. Trees Mediterranean *Cupressus sempervirens* L. and *Phoenix canariensis* hort. ex Chabaud (photo by P. Hortyńska)

Ciepłe i suche lata oraz łagodne zimy sprzyjają śródziemnomorskiemu rolnictwu. Charakterystyczne dla regionu są gaje oliwne. Uprawia się tam także winorośli i drzewa cytrusowe.

Od czasów średniowiecza basen Morza Śródziemnego pozostawał pod wpływem islamu i kultury arabskiej. Ogrody islamskie cechuje geometryzacja i kameralność wnętrza, uzyskiwane dzięki otoczeniu murem lub ścianami budynków. Najcenniejszym elementem ogrodu jest woda spełniająca funkcje dekoracyjne i symboliczne. W ogrodach władców baseny, wodotryski i kanały chłó-

dziły powietrze, a szum wody z fontann stwarzał atmosferę spokoju i medytacji [Dudkiewicz 2009]. W dekoracjach z powodu zakazów religijnych nie przedstawiano postaci, zastąpiono je ornamentem roślinnym, geometrycznym lub arabską, czyli motywem wici roślinnej o symetrycznym układzie, którym często towarzyszą dodatkowe elementy, np. owoce i kwiaty.

Również współczesne hiszpańskie ogrody nawiązują do starożytnych ogrodów Persów, ogrodów islamu i wielkich ogrodów Maurów z Półwyspu Iberyjskiego. XX-wieczne ogrody pozostają oparte na dawnych zasadach planowania i mają tradycyjne ozdoby, np. akcenty z ceramiki i mozaiki w połączeniu z wodą. Spotykane są również przydomowe baseny, grille i kuchnie ogrodowe. Ogród pozostaje miejscem rodzinnego posiłku i azylem przed światem zewnętrznym. Ogrody posiadają solidne ściany z roślin, takich jak oleander *Nerium* L., bugenwilla *Bougainvillea* Comm. ex Juss., fikus *Ficus carica* L., daktylowiec kanaryjski *Phoenix canariensis* hort. ex Chabaud (ryc. 2), ketmia *Hibiscus* L., cytryna *Citrus* L., araukaria *Araucaria* Juss (ryc. 3).

Ryc. 3. Drzewo regionu Morza Śródziemnego – *Araucaria heterophylla* (fot. P. Hortyńska)

Fig. 3. Mediterranean Tree – *Araucaria heterophylla* (photo by P. Hortyńska)

Większość założeń ogrodowych to proste kompozycje złożone z kwadratowych tarasów, basenu lub trawnika, rabat i krzewów przy granicy działki oraz z roślin w doniczkach. Wyróżniają się ogrody obsadzone różnego rodzaju kaktusami i sukulentami (ryc. 4, 5). Klimat Hiszpanii, przy odpowiednim nawodnieniu, pozwala również na uprawę roślin subtropikalnych, a nawet tropikalnych. Do interesujących ogrodów tematycznych należą tzw. ogrody-oazy, stanowiące kolekcję z drzew palmowych i roślin zielnych.

Ryc. 4. Ogród regionu Morza Śródziemnego – Hiszpania (fot. P. Hortyńska)
Fig. 4. Gardens of the Mediterranean – Spain (photo by P. Hortyńska)

Ryc. 5. Rośliny regionu Morza Śródziemnego – *Xanthorrhoea glauca* (fot. P. Hortyńska)
Fig. 5. Plants of the Mediterranean – *Xanthorrhoea glauca* (photo by P. Hortyńska)

Projektanci ogrodów stykają się z typowymi problemami, którymi są: niskiej jakości gleba, niedostatek i wysokie koszty dostarczenia wody, działanie wiatrów i sztormów oraz bardzo wysokie temperatury w lecie.

Trawniki spotyka się rzadziej niż w ogrodach Europy Północnej. Zadbany trawnik wymaga dużo wody i nawożenia, dlatego w Hiszpanii obiekty te najlepiej prezentują się na wiosnę i jesienią. Jeśli ogród posiada system nawadniający, murawa może stworzyć ciekawy kontrast z suchym otaczającym krajobrazem. Pielęgnacja hiszpańskich ogrodów, oprócz koszenia trawników, przycinania bylin i ziół po przekwitnięciu, polega m.in. na czyszczeniu ogrodu z opadłych nasion i owoców, sprzątaniu dużych powierzchni tarasów i przycinaniu szybko rosnących drzew i krzewów.

Typowy dom hiszpański ma kolor biały z czerwonym dachem, a ogrody mają przeważnie południową wystawę. Wysokie drzewa działają jako ekrany przeciwwietrzne, dlatego sadzone są przeważnie od strony zachodniej. W ogrodach instaluje się atrakcyjne nocne oświetlenie. Ławki umieszczone są pod drzewami lub podcieniami arkad.

Unikalne dziedzictwo kulturowe Hiszpanii można zobaczyć w historycznych ogrodach przy pałacu El Generalife (Granada), pałacu Reales (Sewilla), w Royal Botanical Gardens (Madryt) czy w Parku Güell w Barcelonie.

Park Güell – pierwotnie był częścią osiedla mieszkaniowego wykonanego w latach 1900–1914 w stylu modernistycznym według projektu Antoniego Gaudiego. Mecenas budowy, finansista Eusebio Güell, pragnął zrealizować ideę miasta-ogrodu. Osiedle o powierzchni 20 ha zlokalizowano na obrzeżach ówczesnej Barcelony. Całość ogrodzono murem spełniającym funkcję obronną, dekoracyjną oraz społeczną, dając mieszkańcom poczucie wspólnoty. Chętnych do zamieszkania na terenie osiedla zobowiązywano do pozostawienia bez zabudowy co najmniej 1/6 działki, niewycinania drzew oraz do niestawiania ogrodzenia wyższego niż 80 cm. Idea miasta-ogrodu nie została jednak zrealizowana, ostatecznie wybudowano tylko 3 budynki, a jeden z nich zakupił sam Gaudi. Było to powodem przekształcenia w 1922 r. całości terenu w park miejski [Czerniakowski 2010].

Kompozycja parku Güell opiera się centralnym placu i sieci serpentyn ścieżek. Wejście do ogrodu prowadzi przez główną bramę, przy której znajdują się dwa pawilony administracyjne ze sklepieniami pokrytymi *trencadis*, co oznacza powierzchnię pokrytą nieregularnymi kawałkami ceramiki. Dachy pawilonów wieńczą oryginalne kopuły. Wejście do ogrodu schodami z rzeźbą jaszczurki, prowadzącymi do hali z 86 potężnych kolumn, utrzymujących taras widokowy. Z balkonu rozpościera się panorama Barcelony, a oryginalną balustradę stanowi falista ławka pokryta mozaiką.

Po przeciwległej stronie Morza Śródziemnego, na południe od Turcji położone jest państwo Cypr. Z racji swojego wyspowego położenia posiada wiele endemicznych gatunków roślin, w tym storczyków. Obszar ominęły zniszczenia epoki lodowcowej, dlatego zachowała ona ogromną różnorodność środowiska

naturalnego (ponad 90 unikatowych gatunków flory). Najbogatsze gatunkowo są rejony górskie – Góry Karpason na północy Cypru i góry Troodos w środkowej części Republiki Cypryjskiej. Wycinanie lasów, w celu pozyskiwania drewna do budowy okrętów przyczyniło się do ogromnych zmian w krajobrazie, np. znikły liczne strumienie. Gatunkami wprowadzonymi przez człowieka są palmy, agawy, mimozy, eukaliptusy, drzewa cytrusowe i drzewo oliwne (*Olea europaea*). Znaczne rozmiary osiągają kaktusy, a także granaty i drzewa figowe.

Jednym z najbardziej interesujących drzew rosnących w miastach nadmorskich Cypru jest *Delonix regia*, w Polsce znany jako płomień Afryki. Duże (do 15 cm średnicy) pomarańczowo-czerwone kwiaty pojawiają się od wiosny do lata. Drzewo tworzy parasolowatą koronę i osiąga wysokość 9 m. Popularną rośliną, często spotykaną w ogrodach na Cyprze jest wiecznie zielony *Schinus molle*, powszechnie znany jako „pieprz peruwiański”. Drzewo wytwarza różowoczerwone owoce, a białe kwiaty pojawiają się od kwietnia do października. Kolejne ciekawe drzewo to albicja jedwabista *Albizia julibrissin*, ozdobne z białych, kulistych kwiatostanów od maja do września. Pozostałe gatunki ogrodów Cypru to: ketmia, *Anisodonta* L., ołownik *Plumbago*, santolina *Santolina* L., *Osteospermum*, lawenda i bugenwilla.

Wygląd ogrodu w dużej mierze zależy od topografii terenu, która wpływa na rodzaj zastosowanych roślin, np. w ogrodach zakładanych na dużej wysokości nie stosuje się gatunków wrażliwych na mróz. Dobór nasadzeń zależy również od rodzaju gleby, która może być uboga i wapienna lub wulkaniczna i żyzna. Kolejnym uwarunkowaniem jest grubość warstwy podłoża, która jeśli jest zbyt płytka, nie utrzyma korzeni drzew, które mają głęboki system korzeniowy. Ogród powinien zachęcać do przejścia nim i spaceru. W tym celu komponuje się jeden przyciągający wzrok punkt. Wielu właścicieli willi na Cyprze pochodzi z Wielkiej Brytanii i dom oraz ogród użytkowane są tylko przez 2–3 miesiące w roku. Takie ogrody wymagają automatycznego systemu nawadniania, a zastosowane rośliny powinny odznaczać się powolnym wzrostem. Z materiałów budowlanych stosuje się wiele rodzajów żwiru, duże skały i kamienie ozdobne.

WNIOSKI

1. Wygląd ogrodu śródziemnomorskiego i dobór roślin w dużej mierze zależy od warunków naturalnych miejsca, tj. wysokość n.p.m., grubość i żyzność warstwy podłoża.

2. Współczesne ogrody regionu Morza Śródziemnego odzwierciedlają tradycje islamskiej sztuki ogrodowej.

3. Łagodny klimat regionu Morza Śródziemnego sprawia, że odwiedzający mają całoroczną okazję podziwiania rodzimej fauny i flory w parkach narodowych, ogrodach botanicznych i ogrodach prywatnych.

4. Pełen słońca południowy krajobraz stanowi inspirację dla architektów krajobrazu z całego świata.

PIŚMIENNICTWO

- Bartels A., 2009. *Rośliny śródziemnomorskie*. Wyd. Multico, Warszawa, 352 ss.
- Czerniakowski Z., 2010. *Park Güell – wizytówka zielonej architektury*. Zesz. Nauk. Pol.-Wsch. Oddz. Pol. Tow. Inż. Ekol. z siedzibą w Rzeszowie, Pol. Tow. Gleb., 12, 19–24.
- Dudkiewicz M., 2009. *Fontanny i kaskady w założeniach ogrodowych starożytności i średniowiecza*. TeKa Kom. Arch., Urb. i Stud. Krajobraz. PAN Oddz. w Lublinie, 5, 17–25.

GARDENS OF THE MEDITERRANEAN – FOR EXAMPLE GARDEN COMPLEXES IN SPAIN AND CYPRUS

Abstract. In the Mediterranean created some of the oldest civilizations of the world – has developed a culture of Egypt, ancient Greece and Rome. It was a place of interpenetration of art Persian, Hellenistic, Christian, Byzantine and Islam. Moreover, the Mediterranean region is characterized by a mild climate and diverse landscape. These are the reasons for the creation of beautiful garden complexes. Investigations of selected gardening sites in Spain and Cyprus. Attention was paid to the spatial arrangement of functional gardens, plants and materials used. The study included the historic Garden Park Güell in Barcelona and modern gardens.

Key words: garden art, Spain, Cyprus